

IZUČAVANJE STRANIH JEZIKA NA NEFILOLOŠKIM FAKULTETIMA I
VIŠIM ŠKOLAMA U SFRJ — STANJE I PRAKSA

UDK 378.60/.67(497.1):800

Stručni članak. Primitljen 1. 12. 1983.

1. Uvod

Postoji »tisuću i jedan razlog« za učenje stranih jezika na nefilološkim fakultetima i višim školama. O toj su se potrebi pozitivno izrazili, i još se uvijek izražavaju, i pojedinci, i organi, i skupovi, i savjetovanja, i simpoziji — i svima je jasno da je to imperativ vremena, da nam bez poznavanja svjetskih jezika nema napretka, nema uključivanja u svjetske naučne, privredne i kulturne tokove. Jer, »... ako se strani jezici uče u dovoljnoj mjeri, širom se otvaraju vrata razmjeni ideja i dobara. I obratno, ako se ne uče, vrata se zatvaraju a zajednica zapada u izolaciju koja usporava društveni razvitak«.¹

Ponekad se kao eho sa skupova privrednika nađu u našem tisku vidljivo izdvojeni podnaslovi članaka, kao npr. »Da bismo svojim proizvodima mogli uspješno krenuti u svijet, treba dobro poznavati pravila poslovanja i jezike kako nas svjetski biznismeni ne bi shvatili — neozbiljno«.² Ili jedno ozbiljno upozorenje sa skupa zagrebačkih građevinara, kada se direktor jedne od najvećih jugoslavenskih građevinskih organizacija potužio da toj izvoznj radnoj organizaciji bolje rezultate u izvozu koči i nedostatak odgovarajućih stručnjaka koji dobro znaju svjetske jezike³. Ova žalopjka direktora izvanredno je utjelovljena u sljedećoj spoznaji: »... poznavanje jezika vanjskotrgovinskog partnera predstavlja osnovni uvjet za dobro sporazumijevanje i zaključak vanjskotrgovinskog posla. Poznavanje svjetskih jezika nužan je uvjet za svakog to se želi uspješno usklopiti u vanjskotrgovinsku djelatnost«.⁴

Izjava, citata, članaka i rasprava, koji afirmativno govore o potrebi učenja stranih jezika, mogli bismo nanizati nekoliko desetaka stranica; bilo bi to nepotrebno dokazivanje, budući da tu potrebu i tako nitko pametan ne osporava. Sve bitno, istinito i ispravno na tu »temu« vrlo je sažeto rečeno u uvodu odredbama o učenju stranih jezika u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja, na kojima se strani jezik ne izučava kao glavni studijski predmet⁵. A što se stvarno događa s nastavom stranih jezika na nefilološkim fakultetima i višim školama u SFRJ, o tome se zapravo ne zna dovoljno jer nedostaju potrebni pregledi i pokazatelji. Tim više, ako se ima u vidu da se republike i pokrajine različito odnose prema izučavanju stranih jezika na nefilološkim fakultetima. Neke od njih, SR Hrvatska i SR Bosna i Hercegovina, na primjer⁶,

¹ Aleksandar Kolka, »Društveno planiranje stranih jezika«, *Strani jezici*, XII, 1—2, 1983, str. 5.

² *Vjesnik*, 27. XII 1982, str. 3.

³ *Vjesnik*, 27. X 1982, str. 3.

⁴ Ante Katunarić, *Vanjska trgovina — principi i praksa*, IIB, Zagreb, 1983, str. 14.

⁵ »Opće programske osnove visokog obrazovanja«, *Narodne novine*, 32, 1977, str. 534.

⁶ SR Hrvatska u »Općim programskim osnovama visokog obrazovanja«, a SR Bosna i Hercegovina

u »Samoupravnom sporazumu o programskim osnovama visokoškolskih organizacija u SR B i H«, Zajednica za visoko obrazovanje Sarajevo, Sarajevo, 1980.

donijele su odgovarajuće propise o organizaciji, sadržaju i izvođenju nastave stranih jezika na takvim fakultetima, dok u drugim republikama, koliko je nama poznato, ta djelatnost nije posebno regulirana.

Neusuglašenost zakonskih propisa, a dijelom i poznati nesklad između »riječi i djela«, uvjetuje potrebu ispitivanja sadašnjeg stanja, kako bi se na osnovi pregleda postojećih problema prišlo njihovom rješavanju i postizanju većeg stupnja zajedništva i na tom području. S druge strane, u objašnjavanju i dokazivanju nužnosti izučavanja stranih jezika teško je meritorno i argumentirano nastupati bez podataka i poznavanja stvarnog stanja. U tu svrhu pripremljen je anketni upitnik koji je poslan u 314 visokoškolskih organizacija⁷ nefilološkog usmjerenja. U anketnom upitniku tražili su se odgovori na dvadeset pitanja; na trinaest pitanja trebalo je odgovoriti zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora, dok je za odgovore na sedam pitanja bilo potrebno upisati odgovarajuće podatke. U sadržajnom pogledu, pak, pitanja se mogu podijeliti na tri skupine: pitanja o karakteru i trajanju studija na ustanovi, pitanja vezana uz zastupljenost i organizaciju nastave stranih jezika i pitanja kojima se ispituje statusni položaj predmeta i nastavnika stranih jezika. Izvan interesa anketnog upitnika ostalo je veliko područje koje inače čini sastavni dio nastavnog i istraživačkog rada nastavnika stranih jezika. Nisu, tako, ispitivani kompleksni problemi metodike nastave stranih jezika na nefilološkim fakultetima⁸, nisu se tražili podaci o organizacijskim oblicima nastave, o opremljenosti nastavnim sredstvima, o individualnim rješenjima; nije se pitalo za ocjenu stanja, za prijedloge mjera i mnoge druge relevantne stvari.⁹ Rezultati ispitivanja, koje ovdje iznosimo, stoga, osvjetljavaju samo neka, možda čak i ne najbitnija pitanja nastave stranih jezika na nefilološkim fakultetima i višim školama u SFRJ. No, i ovakvi kakvi su, oni će, nadamo se, biti koristan uvid u sadašnje stanje, a možda i poticaj za daljnja i potpunija istraživanja na tom području.

2. Rezultati ispitivanja

2.1. Pokazatelji o zastupljenosti nastave stranih jezika

Prema očekivanju, odaziv na anketni upitnik bio je otprilike polovičan. Znatan broj visokoškolskih organizacija nije poslao nikakav odgovor, ali ima i ustanova koje su nas obavijestile da u svom nastavnom planu i programu nemaju stranog jezika, te da, prema tome, ne mogu popuniti naš upitnik. Pregled broja poslanih upitnika i broja dobivenih odgovora, uključujući i negativne odgovore, dan je u tabeli 1.

⁷ Namjera je bila upitnik poslati svim nefilološkim fakultetima i višim školama u SFRJ. No, kako nismo mogli doći do potpunog popisa svih takvih visokoškolskih organizacija, za pojedine republike adrese su prikupljene iz telefonskog imenika, pa je, stoga, manji broj ustanova ostao neobuhvaćen. Upitnik je razaslan u toku veljače i ožujka 1983, a većina odgovora prispjela je u mjesecu travnju i svibnju iste godine.

⁸ Više o tome v. Vladimir Ciglar, »Osnovni problemi nastave stranih jezika u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja«, *Zbornik radova*, 6, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin, 1982.

⁹ Sve to, još i više, obuhvaćeno je za SR Hrvatsku anketnim upitnikom grupe znanstvenih radnika s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji rade na realizaciji projekta »Metodologija istraživanja jezika struke u visokoškolskoj nastavi«. Moramo, međutim, napomenuti da je naše istraživanje bilo već uvelike započelo kad se pojavio anketni upitnik spomenute grupe.

Socijalistička Republika	Broj poslanih upitnika	Broj primljenih odgovora	Postotak primljenih odgovora
Bosna i Hercegovina	47	19	40,42
Crna Gora	10	8	80,00
Hrvatska	92	56	60,86
Makedonija	22	13	59,09
Slovenija	25	15	60,00
Srbija bez pokrajina	80	43	53,75
SAP Kosovo	16	4	25,00
SAP Vojvodina	22	16	72,72
Srbija	118	63	53,38
Ukupno	314	174	55,41

Tabela 1 — Broj poslanih upitnika i broj primljenih odgovora

Kao što se vidi iz tabele 1, od ukupno 314 poslanih upitnika dobivena su 174 odgovora, što iznosi 55,41% od broja poslanih upitnika. Najmanji postotak odgovora dobiven je iz SAP Kosovo (25%) i SR Bosne i Hercegovine (40,42%), dok je postotak odgovora iz ostalih republika i SAP Vojvodine iznad 50%. Od ukupnog broja odgovora, uz to, u 36 slučajeva (20,68%) naznačeno je da se nastava stranih jezika ne održava, a u 11 odgovora (6,32%) da je nastava fakultativna. Pregled zastupljenosti nastave stranih jezika, na osnovi primljenih odgovora, dan je u tabeli 2.

Socijalistička Republika	Broj odgovora	Nastava stranih jezika		
		obavezna	fakultativna	ne postoji
Bosna i Hercegovina	19	14		5
Crna Gora	8	8		
Hrvatska	56	56		
Makedonija	13	6		7
Slovenija	15	4	3	8
Srbija bez pokrajina	43	30	2	11
SAP Kosovo	4	2		2
SAP Vojvodina	16	7	6	3
Srbija	63	39	8	16
Ukupno	174	127	11	36

Tabela 2— Pregled zastupljenosti nastave stranih jezika po republikama

Od 174 visokoškolske organizacije koje su odgovorile na upitnik, nastava stranih jezika obavezno se izvodi u 127 ustanova. Ako se, uz to, pođe od pretpostavke da na upitnik nisu pretežno odgovorile visokoškolske organizacije koje nemaju strani jezik u svojim nastavnim planovima i programima, onda se nameće zaključak, koji je dakako samo prilično utemeljena procjena, da u školskoj godini 1982/83. oko 40% svih visokoškolskih ustanova u SFRJ nije imalo strani jezik kao obavezan nastavni predmet. U samo dvije republike, SR Hrvatskoj i SR Crnoj Gori, strani jezik se izučava kao obavezan predmet u svim visokoškolskim organizacijama koje su odgovorile na anketni upitnik, dok se u ostalim republikama nastava iz stranog jezika ne održava u većem ili manjem broju ustanova. U SR Makedoniji i SR Sloveniji, dapače, čak i preteže broj visokoškolskih organizacija koje nemaju stranog jezika u svojim nastavnim planovima i programima. Problem je svakako i tzv. fakultativna nastava stranih jezika. Sudeći prema odgovorima, ona više postoji na papiru nego u stvarnosti i veoma su rijetki primjeri sustavnijeg i trajnijeg rada u okviru tog vida nastave.¹⁰ U našem razmatranju, stoga, zaključke o nastavi stranih jezika temeljit ćemo samo na odgovorima 127 visokoškolskih organizacija u kojima se strani jezik izučava kao obavezan nastavni predmet. Taj broj, zapravo, predstavlja oko 40% svih visokoškolskih ustanova u SFRJ¹¹, pa se može uzeti da je uzorak dovoljno obuhvatan za uočavanje nekih zajedničkih tendencija i obilježja.

2.2. Strani jezici za koje je organizirana nastava

Od 127 visokoškolskih ustanova u SFRJ u kojima je, prema upitniku, organizirana obavezna nastava stranih jezika, za sva četiri proširenija svjetska jezika — engleski, francuski, njemački i ruski — izvodi se nastava u 72 organizacije visokog obrazovanja (56,69%), dok se u ostalim ustanovama nastava održava za manje od četiri jezika, i to u različitim kombinacijama. Pri tom valja naglasiti da je kod većine ustanova prisutan opravdan zahtjev da se u visokoškolskim studijima nastavu izučavati onaj strani jezik koji je student učeo u srednjoj školi. U 86 ustanova (67,71%), naime, traži se i ispunjenje tog uvjeta pri odabiru stranog jezika, dok u 41 visokoškolskoj organizaciji (32,28%) nije nužno zadovoljiti takav uvjet. U vezi s tim treba dodati da u SR Hrvatskoj postoji i stanovit broj ustanova gdje se, osim spomenuta četiri jezika, izučava još i talijanski (6) i španjolski (1). Tu se uglavnom radi o fakultetima turističkog i ekonomskog usmjerenja. S druge strane, opet, ima i znatan broj visokoškolskih organizacija (12) u kojima se obavezno izučava samo jedan strani jezik — engleski. Kod neki od tih dvanaest ustanova, engleski je neophodan za rad u budućem zvanju (pomorstvo, zrakoplovstvo, informatika), dok kod drugih, opet, takvo obrazloženje nije prihvatljivo (medicina, kazalište i film, fizička kultura, likovne umjetnosti i dr.). Nastava samo jednog jezika u visokoškolskoj ustanovi, nedvojbeno, stvara niz problema: prekid učenja jezika iz srednje škole, neujednačenost znanja, prednost studenata koji su učili engleski jezik i sl. Stoga treba stvarati uvjete da student

¹⁰ O nekim sličnim problemima fakultativne nastave stranih jezika na nefilološkim fakultetima u Sovjetskom Savezu v. R. A. Kuznecova, *Izučenie inostrannyh jazykov v neязыkovom vuze*, Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta, Kazan', 1979, str. 98—100.

¹¹ Prema podacima u članku »Nastavni kadar u visokom školstvu«, *Jugoslavenski pregled*, XXVI, 5, 1982, str. 161, školske godine 1981/82. u Jugoslaviji je bilo 358 viših škola i fakulteta. S obzirom na tendenciju opadanja, može se pretpostaviti da je u školskoj godini 1982/83. taj broj bio nešto manji.

na visokoškolskoj razini obavezno nastavi izučavanje onog stranog jezika koji je učio u srednjoj školi¹², makar i s manjim brojem sati, a engleski, ili bilo koji drugi jezik, ako je neophodan za njegovu buduću struku, da izučava s povećanim brojem sati kao drugi strani jezik. Dakako, tu bi trebalo naći pravu mjeru, tako da studenti ne budu odveć opterećeni jezičnom nastavom. Za sada, kako pokazuju naši podaci, učenje drugog stranog jezika zastupljeno je u razmjerno malom broju ustanova (14), i to pretežno u visokoškolskim organizacijama turističko-ugostiteljskog i vanjskotrgovinskog usmjerenja, većinom u SR Hrvatskoj. Zanimljivo je svakako još dodati da i u SR Hrvatskoj, gdje postoji obaveza organiziranja nastave za sva četiri svjetska jezika¹³, 24 institucije koje su odgovorile na upitnik ne udovoljavaju tom zahtjevu, a u 6 ustanova predaje se samo engleski jezik. Inače, na temelju podataka za 127 visokoškolskih organizacija, postotak izučavanja pojedinog stranog jezika na teritoriju SFRJ je sljedeći: engleski 100%, njemački 79,50%, ruski 78,74%, francuski 66,14%, talijanski 7,87% i španjolski 0,78%¹⁴.

2.3. Trajanje nastave, broj sati i raspoređenost po semestrima

Broj semestara i tjedni broj sati nastave stranih jezika znatno varira. Ipak, najveći broj visokoškolskih organizacija u našem uzorku (49,60%) ima četiri semestra nastave sa satnicom od dva sata tjedno¹⁵. Slijede ustanove koje propisuju dva semestra nastave s dva sata tjedno (19,68%) i ustanove s četiri semestra nastave po tri sata tjedno (11,81%), dok su ostale mogućnosti rjeđe zastupljene. Suđeci prema podacima u upitniku, fakulteti i više škole turističko-ugostiteljskog, ekonomskog, pomorskog, zrakoplovnog, novinarskog i informatičkog usmjerenja imaju najbolje zastupljenu nastavu stranih jezika — neke čak u trajanju od osam semestara po tri sata tjedno. Što se tiče raspoređenosti nastave stranih jezika po semestrima, podaci pokazuju da najveći broj ustanova (65,35%) izvodi nastavu u prva četiri semestra. To je, dakako, kod viših škola jedino i moguće, a u SR Hrvatskoj je, za sada, i obavezno jer strani jezik pripada općim programskim sadržajima. Ipak, u manjem broju visokoškolskih organizacija (12), osobito u SR Bosni i Hercegovini (6) gdje strani jezik pripada stručnim programskim sadržajima, nastava stranih jezika izvodi se u III i IV godini studija.

2.4. Broj ispita i način polaganja ispita

Ispiti iz stranih jezika polažu se na nefilološkim fakultetima i višim školama na tri načina: pismeno i usmeno, samo usmeno i samo pismeno. Kako se to tradicionalno radi na filološkim fakultetima, tako isto i najveći broj visokoškolskih organizacija nefilološkog usmjerenja (76,37%) propisuje pismeno i usmeno polaganje ispita iz stranog jezika, dok se samo usmeni ispit polaže u znatno manjem broju ustanova (21,25%), a samo pismeni ispit veoma rijetko (2,36%). K tome treba dodati da je u većini ustanova koje propisuju

¹² To je u SR Hrvatskoj i propisano u »Općim programskim osnovama visokog obrazovanja«, *Narodne novine*, 32, 1977, str. 535: »Student u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja u pravilu nastavlja s učenjem onog stranog jezika koji je učio na prethodnom stupnju obrazovanja...«

¹³ U »Općim programskim osnovama visokog obrazovanja« kaže se sljedeće: »Nastava stranih jezika u organizacijama udruženog rada visokog obrazovanja obavezno se organizira za engleski, francuski, njemački i ruski jezik«.

¹⁴ Taj je postotak za SR Hrvatske sljedeći: engleski 100%, njemački 87,50%, ruski 80,35%, francuski 60,71%, talijanski 14,28% i španjolski 1,78%.

¹⁵ U SR Hrvatskoj postotak visokoškolskih organizacija koje imaju nastavu stranih jezika u trajanju od četiri semestra po dva sata tjedno, iznosi 73,21%.

pismeno i usmeno polaganje ispita (70,10%), uspješno položen pismeni dio ispita uvjet za pristupanje usmenom dijelu. U vezi s tim zanimljivo je pripomenuti da i u SR Hrvatskoj, gdje se pismeni i usmeni ispit uzima kao jedna cjelina¹⁶ i gdje, prema nekim tumačenjima Zakona, kandidat treba da pristupi usmenom dijelu ispita bez obzira na rezultat pismenog dijela, nešto manje od polovice obuhvaćenih institucija (48,83%) propisuje da je uspješno položen pismeni dio ispita uvjet za pristupanje usmenom dijelu. Inače, u najviše visokoškolskih organizacija u SFRJ (56) iz stranog se jezika polažu dva ispita, a izražena je i tendencija da se ispit iz stranog jezika polaže nakon svake odslušane godine. I ovo nam se čini dobrim rješenjem, jer gomilanje gradiva i opuštenost u toku duljeg vremenskog razdoblja stvaraju dodatne teškoće pri polaganju ispita iz stranih jezika. Ima, međutim, i priličan broj ustanova (26) koje nisu sklone takvom rješenju jer se u njima, nakon četiri semestra nastave, polaže samo jedan ispit.

2.5. Broj nastavnika i njihova (znanstveno) nastavna zvanja

Sudeći prema podacima za 127 organizacija visokoškolskog obrazovanja u kojima se obavezno izučavaju strani jezici, može se zaključiti da su nastavnici stranih jezika brojčano zadovoljavajuće zastupljeni. Na tih 127 ustanova, name, radi ukupno 480 nastavnika stranih jezika, što u prosjeku iznosi 3,77 nastavnika po ustanovi. U praksi je situacija ipak znatno lošija jer od tog broja 178 nastavnika (37,08%) radi honorarno, a to znači da su mnogi od njih dvaput ubilježeni, kao stalni u jednoj visokoškolskoj organizaciji i kao honorarni u drugoj. Od navedenog broja nastavnika najviše ih predaje engleski (173), potom ruski (113) i njemački (100), dok francuski (82) i, još više, talijanski (11) i španjolski (1) znatno zaostaju po broju nastavnika. Izvjestan broj nastavnika predaje po dva strana jezika (14), no oni su u ovom pregledu prikazani u podacima za jedan jezik, uvijek onaj koji je brojčano manje zastupljen. Ovakva brojnost nastavnika za pojedine jezike u biti se slaže s postotkom izučavanja stranih jezika koji je naveden u odjeljku 2.2. Pregled broja stalnih (s.) i honorarnih (h.) nastavnika po republikama i po jezicima dan je u tabeli 3.

Socijalistička Republika	Br. ustanova	Br. nastavnika		Broj nastavnika po jezicima											
				engl.		fran.		njem.		rus.		španj.		tal.	
				s.	h.	s.	h.	s.	h.	s.	h.	s.	h.	s.	h.
Bosna i Hercegovina	14	23	29	9	6	3	9	6	7	4	7			1	
Crna Gora	8	30	1	11		7				12	1				
Hrvatska	56	144	82	65	24	17	12	34	20	22	23	1		5 3	
Makedonija	6	11	9	4	2	2	2	2	3	3	2				
Slovenija	4	12	4	6	1	1	1	2	1	2	1			1	
Srbija	39	82	53	30	15	14	14	9	16	28	8			1	
Ukupno	127	302	178	125	48	44	38	53	47	71	42	1		8 3	
		480		173		82		100		113		1		11	

Tabela 3 — Broj stalnih i honorarnih nastavnika za pojedine jezike

¹⁶ Vidi čl. 101 Zakona o usmjerenom obrazovanju, *Narodne novine*, 20, 1982. Usp. također i čl. 111 bivšeg Zakona o visokom obrazovanju, *Narodne novine*, 15, 1977.

Budući da zakoni republika i pokrajina nisu ujednačeni u pogledu uvjeta za izbor visokoškolskih nastavnika, a ne predviđaju ni ista zvanja s obzirom da većina zakona propisuje posebna zvanja za više škole, zanimljivo je pogledati u koja se sve (znanstveno) nastavna zvanja biraju nastavnici stranih jezika na nefilološkim fakultetima i višim školama. Ti podaci navedeni su u tabeli 4, s tim što se u njoj, radi uštede u prostoru, ne ponavljaju podaci o broju ustanova i nastavnika po republikama, koji su već dani u tabeli 3.

Socijalistička Republika	Nastavno ili znanstveno-nastavno zvanje									
	Asis- tent s. h.	Pre- da- vač s. h.	Lek- tor s. h.	Viši pre- da- vač s. h.	Pre- da- vač vi- še škole s. h.	Profe- sor više škole s. h.	Docent s. h.	Izvan- prof. s. h.	Redov. prof. s. h.	Ostali. s. h.
Bosna i Hercegovina	1 4	4 13	5 3			5 8	5 1			3
Crna Gora		6 1	14	3	4		2	1		
Hrvatska		78 49	4 2	52 16	1	4 3	4 2		1 1	9
Makedonija	1	4 3	2	4 1			1 1			3
Slovenija		11	2	1 2						
Srbija	1	28 15	1 4	17 6	15 12	19 5	2	1 1	2	6
Ukupno	2 5	131 81	26 11	77 25	20 12	28 16	12 6	2 1	1 3	3 18
	7	212	37	102	32	44	18	3	4	21

Tabela 4 — Nastavna i znanstveno-nastavna zvanja nastavnika stranih jezika

Prikupljeni podaci pokazuju da se nastavnici stranih jezika pretežno biraju u zvanje predavača (44,16%) i višeg predavača (21,25%), te profesora više škole (9,16%) i predavača više škole (6,66%). Budući da su uvjeti za izbor u zvanje predavača (fakulteta ili visoke škole) i predavača više škole praktički jednaki, a isti je slučaj i s uvjetima za izbor u zvanje višeg predavača i profesora više škole¹⁷, te dvije kategorije zvanja mogle bi se zapravo spojiti, što bi onda značilo da je u zvanje predavača zapravo izabrano 50,83% svih nastavnika, a u zvanje višeg predavača/profesora više škole 30,41% nastavnika. Nastavnici stranih jezika praktički se uopće ne biraju u zvanje asistenta, dok je nastavno zvanje lektora nešto brojnije zastupljeno. U kategoriju »ostali« svrstani su oni nastavnici za koje u upitnicima nije bilo naznačeno u koje su zvanje izabrani.

Ako se ima u vidu da su u školskoj godini 1979/80. na fakultetima, akademijama i visokim školama u SFRJ najbrojniji bili nastavnici u zvanju redovnog profesora, te da su predavači i viši predavači, kad jedna kategorija, bili po brojnosti tek na četvrtom mjestu¹⁸, onda nastavnici stranih jezika na nefilološkim fakultetima, čini se, stoje na najnižoj ljestvici sveučilišnih znanstveno-nastavnih zvanja. Ohrabruje ipak donekle činjenica što i na nefilološkim fakultetima i višim školama već ima izvjestan broj nastavnika u stalnom radnom odnosu koji su birani u znanstveno-nastavno zvanje docenta (12), izvan-

¹⁷ V. npr. Zakon o vaspitanju i obrazovanju, *Službeni list Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine*, 15, 1983, čl. 214 i 215.

¹⁸ Usp. »Nastavni kadar u visokom školstvu«, *Jugoslavenski pregled*, XXVI, 5, 1982, str. 165.

rednog profesora (2) i redovnog profesora (1). Njihov broj po republikama, doduše, još je uvijek veoma malen, osim u SR Bosni i Hercegovini gdje se u zvanje docenta može birati i nastavnik s akademskim stupnjem magistra¹⁹. Kako izučavanje stručnog jezika, i materinskog i stranog, poprma sve veće značenje u jezikoslovnim znanostima²⁰, dobro je što se i u nas, makar sa znatnim zakašnjenjem, javlja začetak ozbiljnijeg znanstvenog potencijala i na tom donekadna zanemarenom području jezikoslovnog proučavanja. Neke visokoškolske organizacije, začudo, vjerojatno smatrajući da takav posao ne može biti znanstven, ili da je manje znanstven od istraživanja u svim ostalim disciplinama, ne dozvoljavaju izbor nastavnika stranih jezika u znanstveno-nastavna zvanja. I to je opet, sudeći prema podacima iz upitnika, razlika po republikama veoma izražena. U SR Crnoj Gori, npr., toga ograničenja uopće nema, u SR Bosni i Hercegovini, SR Srbiji i SR Makedoniji broj ustanova koje takav izbor ne dozvoljavaju gotovo je zanemarljiv, dok je u SR Hrvatskoj izrazito visok (24 ustanove), a, mada zaključujemo na osnovi malog broja upitnika, to ograničenje je, čini se, prošireno i u SR Sloveniji. U SR Hrvatskoj se, naime, odredba »mogu se birati«²¹ često tumači kao »moraju se birati« u zvanje predavača, što nastavnike stranih jezika stavlja u položaj da ne mogu napredovati²² prema svojem radu i sposobnostima kao i svi drugi nastavnici u istoj radnoj organizaciji. Uostalom, i u drugom pogledu nastavnici stranih jezika nisu ravnopravni po pravima i obavezama²³ u nastavnom, odgojnom i znanstveno-istraživačkom radu s drugim nastavnicima izabranim u isto zvanje. To se izrazito očituje u znatno većoj normi nastavnih sati, manjem vrednovanju sata nastave, predviđanju manjeg broja sati za pripremu nastave i bavljenje (znanstveno) stručnim radom i dr. Ako se, primjerice, kao mjerilo uzme obavezan broj sati nastave tjedno, vidljivo je da su u tom pogledu, u velikom broju visokoškolskih organizacija (52), nastavnici stranih jezika u neravnopravnom položaju prema nastavnicima drugih znanstveno-nastavnih disciplina u istom zvanju (tabela 5).

Kao što se vidi iz (tabela 5, u većini visokoškolskih organizacija u SFRJ (49,60%) nastavnici stranih jezika imaju istu obavezu nastavnih sati kao i drugi nastavnici u istom zvanju, no velik je i broj ustanova (40,94%) gdje je ta obaveza veća²⁴. Dapače, i unutar iste socijalističke republike postoje u tom pogledu značajne razlike. U većini organizacija koje nastavnicima stranih jezika propisuju veću nastavnu normu, to uvećanje iznosi 25%, a u pojedinim ekstremnim slučajevima čak i preko 100%. I ovdje, opet, najnepovoljnija je situacija u SR Hrvatskoj i, čini se, SR Sloveniji, a najpovoljnija u SR Crnoj Gori. Ipak, iako se strani jezik često potiskuje kao neki predmet »drugog re-

¹⁹ Isto, str. 162.

²⁰ V. npr. Hans-Rüdiger Fluck, *Fachsprachen*, 2. Aufl., Francke Verlag, München, 1980, str. 10.

²¹ Usp. čl. 151 Zakona o usmjerenom obrazovanju, *Narodne novine*, 20, 1982.

²² Više o tome v. Marija Cvelić, »Za pravilniji tretman nastave i nastavnika stranih jezika u visokoškolskim institucijama ekonomskog usmjerenja«, *Univerzitet danas*, XIX, 1—2, 1978, str. 114—119.

²³ Valja svakako upozoriti da su u SR Hrvatskoj nastavnici stranih jezika na neofilološkim fakultetima, što se tiče izbora u zvanje, u povoljnijem položaju od nastavnika drugih struka. Zvanje predavača, naime, za njih je trajno zvanje, dok predavači drugih disciplina mogu zadržati zvanje predavača najduže šest godina od dana izbora, nakon čega im prestaje radni odnos ako ne staknu potrebne uvjete za izbor u znanstveno-nastavno zvanje docenta ili profesora. Usp. čl. 151 Zakona o usmjerenom obrazovanju SRH.

²⁴ Budući da je strani jezik predmet koji se nastavlja izučavati na visokoškolskom stupnju obrazovanja, a u srednjoj školi je ravnopravan sa svim drugim predmetima, neobjašnjivo je zašto se na višem stupnju obrazovanja svrstava u nižu kategoriju. Opet, objektivnosti radi, nastava drugog stranog jezika, bar u početnoj fazi, mogla bi se označiti kao posao manje složenosti, pa bi u toj vrsti nastave nešto veća nastavna norma imala svoje opravdanje.

Socijalistička Republika	Broj usta- nova	Broj ustanova u kojima nastavnici stranih jezika imaju		Broj usta- no koje nisu odgovorile na to pitanje
		istu obavezu nast. sati	veću obav. nast. sati	
Bosna i Hercegovina	14	7	6	1
Crna Gora	8	8		
Hrvatska	56	17	36	3
Makedonija	6	2	2	2
Slovenija	4	1	2	1
Srbija	39	28	6	5
Ukupno	127	63	52	12

Tabela 5 — Nastavna obaveza nastavnika stranih jezika u uspoređenju s drugim nastavnicima u istom zvanju

da«, zanimljivo je maglasiti da znatan broj ustanova (25) dozvoljava pisanje seminarskog rada iz stranog jezika²⁵, a neke čak i diplomskog rada (3), što na neki način pokazuje da strani jezici polako nalaze svoje pravo mjesto u sistemu visokoškolskog usmjerenog obrazovanja.

2.6. Neki elementi (znanstveno) stručnog rada nastavnika

Proučavanje jezičnih očitovanja na području različitih struka široko je i veoma značajno područje znanstvenog istraživanja²⁶ kojem nastavnici stranih jezika na nefilološkim fakultetima moraju posvećivati potrebnu pažnju. Njihov se rad, sigurno, ne smije svesti samo na pripremanje pisanih materijala za potrebe nastave, iako je to osnovni i najpreči zadatak, već se sve više mora protezati i na područje izrade dvojezičnih i višejezičnih rječnika, terminoloških priručnika, tezaurusa, priručnika za prevodjenje i monografskih opisa pojedinih osobitosti stručnih jezika. Da bi se stekao izvjestan uvid i u to područje djelatnosti nastavnika stranih jezika, u našem upitniku zatraženi su podaci o udžbenicima i priručnicima koje su nastavnici objavili u posljednjih pet godina (od 1978). Dobiveni podaci predočeni su u tabeli 6, pri čemu su publikacije prvo raspoređene po jezicima, a zatim podijeljene po vrstama na četiri skupine: skripta, sveučilišni udžbenici²⁷, udžbenici za srednju ili osnovnu školu i rječnici²⁸. Iako se ukupan broj od 172 objavljena udžbenika i priručnika može smatrati zadovoljavajućim (1,35 publikacija po ustanovi),

²⁵ Dakako, postavlja se dosta važno metodološko pitanje o temi, obliku i načinu izrade takvog rada iz područja pojedinog stranog jezika, o čemu bi vrijedilo progovoriti i na stranicama stručnih časopisa.

²⁶ Potanje o tome v. Stjepo Vojvoda, »Stručni jezik kao predmet jezikoslovnog izučavanja«, *Zbornik radova*, 2–3, Fakultet organizacije i informatike, Varaždin, 1979.

²⁷ Publikacije koje su namijenjene radu sa studentima, a objavila ih je sama visokoškolska organizacija, svrstane su pod »skripta«, dok su publikacije iste namjene koje je objavila vanjska izdavačka radna organizacija svrstane pod »sveučilišni udžbenik«. Svrstavanje u preostale dvije skupine obavljeno je na osnovi naslova publikacije.

²⁸ Podaci o objavljenim člancima i monografijama nisu zatraženi pa, prema tome, nisu ni mogli biti uključeni u tabelu 6.

Socijalistička Republika	Broj ustanova	Broj udžb. i priruč.	Raspoređenost po jezicima						Podjela po vrstama			
			Engles.	Franc.	Njem.	Ruski	Španj.	Talij.	Skripta	Sveuč. udžb.	Udžb. za šk. ili os. šk.	Rječ.
Bosna i Hercegovina	14	4		1	2	1			2	2		
Crna Gora	8	2	1			1			2			
Hrvatska	56	59	35	3	9	8		4	53	4	1	1
Makedonija	6	14	4	4	4	2			13	1		
Slovenija	4	8	3	2	3				7			1
Srbija	39	85	34	18	9	23		1	59	3	22	1
Ukupno	127	172	77	28	27	35		5	136	10	23	3

Tabela 6 — Broj objavljenih skripata, udžbenika i priručnika (od 1978)

podaci također ukazuju na činjenicu da su nastavnici stranih jezika još uvijek pretežno zaokupljeni svojim osnovnim pragmatičkim zadatkom — pripremom radnih materijala za studente, većinom u obliku skripata. Jer, bez obzira na dosta nesiguran kriterij razvrstavanja, broj sveučilišnih udžbenika iz stranih jezika razmjerno je mali (10), a broj rječnika, makar su tu uvršteni i manji glosari, zapravo je simboličan (3). Dosta je, međutim, izražena kategorija udžbenika za srednju ili osnovnu školu (23), što znači da se jedan dio nastavnika s nefiloloških fakulteta uspješno bavi i tim veoma korisnim i odgovornim poslom. Kao i drugdje, po broju udžbenika i priručnika i ovdje opet prednjači engleski jezik, dok španjolski, prema očekivanju, nije uopće zastupljen. Ovi pokazatelji o broju udžbenika i priručnika, uz sve nedostatke, ipak pokazuju da su nastavnici stranih jezika na nefilološkim fakultetima do sada obavili značajan i velik posao²⁹ i tako stvorili neophodno polazište za dublja i složenija lingvistička istraživanja na području stručnih jezika.

3. Zaključak

Ovaj pregled o izučavanju stranih jezika na nefilološkim fakultetima i višim školama u SFRJ urađen je s dvojakom svrhom: da pruži neke izvorne podatke o sadašnjem stanju na tom području i da, ocjenjujući postignuto, potakne na daljnja usavršavanja i poboljšanja, kako u organizaciji i izvođenju nastave stranih jezika tako i u njenoj znanstvenoj utemeljenosti.

U ovom času nastava stranih jezika na nefilološkim fakultetima u SFRJ nije još uvijek u dovoljnoj mjeri našla svoje zajedničko uporište i često se ostvaruje bez utvrđenih zajedničkih pravaca razvoja. Nužno je stoga dalje raditi na čvršćem povezivanju srednjoškolskog i visokoškolskog jezičnog obrazovanja, s jedne strane, i na međurepubličkom usuglašavanju sadržaja i zastupljenosti nastave stranih jezika, s druge strane. Ostaje, dakako, i pitanje da li nastava stranih jezika na nefilološkim fakultetima daje one rezultate koje

²⁹ Korisno bi bilo, čini nam se, srediti i objelodaniti potpunu bibliografiju tih radova, jer u dosta slučajeva veoma vrijedni materijali ostaju nepoznati širem krugu zainteresiranih stručnjaka.

društvo od nje očekuje. O tim rezultatima valjalo bi što prije progovoriti na osnovi sustavnijih znanstvenih istraživanja iz kojih će izrasti temelji jedne uspješnije metodike nastave stranih jezika na nefilološkim fakultetima. Istovremeno, objektivno cijeneći ulogu nastave stranih jezika u cjelokupnom sustavu visokoškolskog usmjerenog obrazovanja, treba stvarati sve povoljnije uvjete za nastavni i istraživački rad na području stranih jezika struke, dajući, u prvom redu, tome području ravnopravno mjesto u sklopu svih ostalih odgojno-obrazovnih područja potrebnih suvremenom stručnjaku. S tim u vezi bilo bi isto tako korisno ovakve podatke o nastavi stranih jezika usporediti sa stanjem i odnosima na tom području u evropskim zemljama, veličinom, brojem stanovnika i stupnjem razvoja sličnim Jugoslaviji.

U međuvremenu, bez obzira na povremeno obezvjeđivanje njihova posla, nastavnici stranih jezika na nefilološkim fakultetima sve aktivnije sudjeluju u našim jezikoslovnim zbivanjima, a na području znanstvenog izučavanja stranih stručnih jezika uspješno se priključuju svjetskim tokovima³⁰. Nakon nešto dulje pripremne faze, pretežno posvećene izradi nastavnih materijala, u bližoj se budućnosti na području proučavanja stranih stručnih jezika mogu očekivati značajniji i brojniji doprinosi u vidu monografija³¹, stručnih rječnika³², priručnika za prevođenje i drugih publikacija. Čini se, naime, da su već uvelike stvorene stručne, kadrovske i druge pretpostavke za temeljitija istraživanja te vrste, ništa manje znanstveno utemeljena od istraživanja na drugim područjima, i ništa manje korisna i neophodna za svekoliki tehnički i kulturni napredak naše socijalističke zajednice.

³⁰ Odras takvih strujanja ogleda se i u činjenici što su *Strani jezici* već u tri navrata veliki dio svoga prostora posvetili proučavanju stranih stručnih jezika: različitim teorijskim pitanjima (1—2, 1979), ulozi prevođenja u stranim stručnim jezicima (3, 1981) i, u najnovije vrijeme, stručnoj leksikografiji (1—2, 1983).

³¹ Kao što je npr. nedavno objavljena doktorska disertacija Edite Čavić, profesora Više škole za primenjenu informatiku i statistiku u Beogradu. Usp. Edita Čavić, *Sintaksičke osobenosti engleskog jezika u oblasti informatike*, Savremena administracija, Beograd, 1982.

³² Dobar putokaz u tom pravcu predstavlja rječnik Ljerke Bartolić, višeg predavača na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu. Usp. Ljerka Bartolić, *Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-engleski rječnik brodogradnih, strojarskih i nuklearnotehničkih naziva*, Školska knjiga, Zagreb, 1979. Vidi također i Ana Fišer-Popović, »Principi izrade stručnog rečnika na primeru englesko-srpsko-hrvatskog rečnika iz oblasti drumskog saobraćaja«, *Strani jezici*, IX, 4, 1980, str. 308—315.

ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ НА НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТАХ И ВЫСШИХ ШКОЛАХ В СФРЮ — ПОЛОЖЕНИЕ И ПРАКТИКА

Резюме

Отзыв на опрос примерно был половинчатый. Ответы показывают, что в учебных планах и программах иностранный язык приблизительно в 40% высших учебных заведениях в СФРЮ не был обязательным. На основании ответов 127 учреждений, в которых иностранные языки обязательно изучаются, авторы пришли к интересным соображениям и выводам: в основном изучаются, английский, немецкий, русский и французский языки, во многих случаях на первом и втором курсах обучения устный и письменный зачет форма применяемая чаще всего.

На практике число преподавателей иностранных языков не удовлетворяет, а никак не можем быть довольны их деловым и профессиональным положением в организациях объединенного труда высшего образования. Данные о числе выпущенных учебников и пособий показывают, что преподаватели иностранных языков на нефилологических факультетах уже совершили значительное и большое дело. Данные говорят также о том, что уже в большой мере создались профессиональные, персональные и другие предпосылки для более основательного исследования в этой области.